

**Декоративно-ужиткове мистецтво як елемент підготовки майбутніх
учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання
учнівської молоді**

***Анотація.** У статті розкрито особливості підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання учнівської молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва; органічної взаємодії трудового навчання з культурно-мистецькою діяльністю; визначено критерії дидактичної цінності декоративно-ужиткового мистецтва у навчальному процесі.*

***Ключові слова:** декоративно-ужиткове мистецтво, учитель трудового навчання та технологій, естетичне виховання, художньо-педагогічна підготовка, художньо-технічна педагогічна підготовка.*

***Abstract.** The article reveals the peculiarities of the preparation of future teachers of labor education and technologies for the aesthetic education of pupils by means of decorative and applied arts; organic interaction of labor education with cultural and artistic activity; the criteria of the didactic value of decorative and applied art in the educational process are determined.*

***Keywords:** arts and crafts, teacher of labor studies and technologies, aesthetic education, artistic and pedagogical preparation, artistic and technical pedagogical preparation.*

Постановка наукової проблеми. Одним з дієвих засобів естетичного виховання особистості, що відіграє важливу роль у формуванні не тільки естетичного ставлення людини до навколишньої дійсності, а й духовно-моральних якостей, є декоративно-ужиткове мистецтво, яке в усі часи не лише правдиво відбивало життя та рівень культури нації, а й формувало духовний простір людини. Як один із видів мистецтва, воно надає суспільству духовного багатства, сил і бажання творити гарні й утилітарно придатні речі, виступає дивним феноменом життєстійкості в системі людських знань.

Навчання учнів декоративно-ужитковому мистецтву, народним художнім промислам потребує відповідної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, що передбачає задоволення соціальних запитів суспільства на забезпечення умов для розвитку в учнів здібностей та нахилів до художньої та творчої діяльності в сучасному полікультурному світі.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Теоретико-методологічний аналіз проблем естетичного виховання, функціонування структурних компонентів естетичної свідомості (ідеалів, смаків, оцінок, потреб, інтересів тощо) та питання теорії і методики естетичного виховання молоді розробляли

В. Бутенко, Т. Гончаренко, Н. Калашник, А. Зись, Н. Киященко, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, В. Радкіна, С. Раппопорт, О. Рудницька, Г. Тарасенко, А. Щербо, Е. Яковлев та ін. Проблема симбіозу естетичного виховання та трудової підготовки школярів є багатоаспектною й багатогранною. Значну увагу їй приділено у працях вітчизняних і зарубіжних учених П. Атутова, В. Гетти, Р. Гуревича, О. Коберника, Г. Левченка, В. Мадзігона, В. Сидоренка, Г. Терещука, В. Тименка, Д. Тхоржевського, С. Ящука та ін.

Останніми роками в українському суспільстві зросло прагнення до вивчення національних духовно-матеріальних цінностей, тому перед педагогічною наукою постало завдання розробки змісту, засобів, методів, технологій, організаційних форм навчання учнів і студентів народного декоративно-ужиткового мистецтва. На його особливу роль в естетичному, моральному й трудовому вихованні учнівської та студентської молоді наголошують у своїх працях Є. Антонович, А. Аронов, М. Каган, Н. Кардаш, Н. Кузан, Л. Масол, Г. Мельник, В. Мусієнко, Н. Ничкало, Л. Оршанський, В. Радкевич, З. Резніченко, Л. Савка, О. Сидоренко, В. Тименко, В. Титаренко та ін.

Мета статті полягає у розкритті особливостей підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання учнівської молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Звернення до глибинних джерел декоративно-ужиткового мистецтва – тисячолітнього доробку нашого народу, в якому зафіксовані духовність, обдарування, мистецький хист українців, є підґрунтям національної системи естетичного виховання молоді.

Естетичне виховання – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Естетичне виховання спрямоване насамперед на виховання в людини гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в його різноманітних проявах [3, с. 119]. Праця – синтетична категорія, яка характеризує специфічну, властиву людині форму діяльності, спрямовану на освоєння і перетворення природного середовища, поліпшення соціальних відносин або створення нових цінностей. Праця може бути узагальнюючим поняттям щодо усіх інших різновидів людської активності, але може порівнюватись із творчістю і вважатись відмінною від останньої [9, с. 514].

Естетичне виховання в праці передбачає виховання у студентів естетичного відношення до праці, до її умов, суспільної спрямованості, результатів, організації праці, до якості трудових дій. Праця лежить в основі будь-якого виду діяльності, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва. Воно виникло внаслідок поєднання естетичного світобачення трудової діяльності, нерозривно пов'язане з життям народу, несе на собі відбиток практичного досвіду, знань, почуттів минулих поколінь. Виготовляючи предмети побуту, людина турбувалась не лише про задоволення власних

матеріальних потреб, а й намагалася створити речі зручні у користуванні, привабливі на вигляд, які вирізнялися б ошатністю форм та оздоблення. У процесі трудової діяльності людина свідомо ставила перед собою мету: задоволення духовних та естетичних потреб. Так, звичайна трудова діяльність поступово переростала у художнє ремесло, яке, у свою чергу, перетворювалось у мистецтво.

У навчальному процесі дидактичну цінність декоративно-ужиткового мистецтва визначають за такими критеріями: 1) пізнавальна цінність – обсяг теоретичних відомостей, які потрібні для повноцінної підготовки молоді до трудового життя; 2) практична – кількість і досконалість засвоєних трудових операцій, поширених на виробництві та в побуті; 3) розвивальна – засвоєння технологічних процесів, на яких ґрунтується той чи інший вид декоративно-ужиткового мистецтва, у всьому їх багатстві й розмаїтті та можливістю вдосконалення окремих прийомів за рахунок використання різноманітних пристосувань; 4) профорієнтаційна цінність; 5) художньо-культурна цінність [6].

Оскільки декоративно-ужиткове мистецтво є могутнім засобом естетичного виховання учнів, тому майбутній вчитель трудового навчання та технологій повинен не тільки вміти навчати своїх вихованців виготовленню естетично вартісних виробів для домашнього вжитку, а й створювати на цій основі виховну систему, що формує творчий спосіб мислення школярів, позитивно впливає на розвиток їх національної та громадянської свідомості, створює визначений уклад життєдіяльності учнів.

Розвиток професіоналізму та формування компетентності з основ декоративно-ужиткового мистецтва у майбутніх учителів трудового навчання та технологій передбачають їхню художньо-педагогічну й художньо-технічну педагогічну підготовку. Науковець О. Каленюк зазначає, що художньо-педагогічна освіта – дидактичний процес формування і засвоєння фахових знань, навиків, поглядів, мислення в системі підготовки вчителя в різних сферах образотворчої (мистецької) діяльності [5, с. 13]. Іншими словами, художньо-педагогічна діяльність учителя трудового навчання та технологій полягає у поєднанні педагогічної та мистецької діяльності, розв'язанні навчально-виховних завдань, реалізації освітніх цілей засобами мистецької педагогіки.

Художньо-технічна педагогічна освіта – освіта, що спрямовується на надання необхідних технічних знань, умінь і навичок, оволодіння майбутніми фахівцями технічним мисленням шляхом вивчення художніх технік обробки матеріалів, виготовлення творів декоративно-ужиткового мистецтва і реалізації дизайнерських проєктів, а також забезпечує необхідними методичними знаннями [4, с. 19].

Нині суспільство прагне до реалізації людського потенціалу в економіці. Залишається актуальною одна із цілей освітньої галузі «Технології» – засвоєння технологічних знань і культури на основі пізнання різноманітних видів технологічної діяльності. Водночас, перехід до профільного навчання передбачає створення умов для професійного самовизначення дитини та її

самопізнання у художньо-технічній діяльності. Крім того, на уроках трудового навчання в основній школі чи технологій в старшій школі не вивчається жоден технологічний процес з обробки матеріалів без урахування економічного, естетичного, екологічного, морального, художнього та національного аспектів. Саме ці факти, на нашу думку, підкреслюють виняткові можливості декоративно-ужиткового мистецтва для розвитку творчих здібностей учнів, формування у них естетичного сприйняття та ставлення до довкілля, впливу на національне виховання та художньо-естетичний розвиток молодого покоління, а відтак і необхідність оволодіння цим мистецтвом учителем трудового навчання та технологій.

У системі формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій професійної компетентності з основ декоративно-ужиткового мистецтва ми виокремлюємо: 1) особистісну складову, у тому числі культурологічну та творчу, що полягає у розвитку майбутнього вчителя як посередника між освітою та декоративно-ужитковим мистецтвом; 2) психолого-педагогічну та художньо-фахову складову, що закладає основи базових професійних знань; 3) професійно-методичну майстерність, яка передбачає формування вмінь з методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва.

Для досягнення цілей формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій професійної компетентності з основ декоративно-ужиткового мистецтва важливою є міжпредметна координація змісту, логіки й обсягу вивчення базових понять та ідей дисциплін базового навчального плану і дисциплін спеціалізації, що сприяє формуванню у них загальних, синтезованих понять і вмінь, оволодінню ними інтегрованим підходом до вивчення та дослідження художньо-педагогічних явищ.

Глибоке засвоєння студентами основних історичних і національних тенденцій народних ремесел, промислів як передумов виникнення декоративно-ужиткового мистецтва та створення декоративних виробів, виконаних на основі розуміння понять і категорій формоутворення, кольорознавства, композиції, технічних прийомів обробки того або іншого матеріалу; методичних особливостей навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів основам декоративно-ужиткового мистецтва створює підґрунтя для здійснення якісної взаємодії трудового навчання й культурно-мистецької діяльності.

Така взаємодія має низку переваг. По-перше, завдяки урізноманітненню практичної діяльності учнів, забезпечується помітне розширення поопераційного складу їх трудових умінь, вдосконалюються психомоторні функції дитячого організму. По-друге, засвоєні учнями на заняттях мистецтвом принципи поєднання функціональних і декоративних якостей речей, переносяться на всі види їх діяльності: виготовляючи в подальшому навіть суто технічні об'єкти, учні не забувають про основи художнього конструювання, докладають всіх зусиль до того, щоб ці вироби виглядали естетично-досконалыми. По-третє, заняття багатьма видами декоративно-ужиткового мистецтва з фізіологічної точки зору є доступним як для

хлопчиків, так і для дівчаток, що знімає багато проблем в організації уроків трудового навчання у малокомплектних сільських школах. По-четверте, на основі залучення учнів до народного мистецтва і національної культури підвищується статус трудового навчання як шкільного предмета, він приєднується до реалізації державної комплексної програми естетичного виховання. Крім того, продуманий синтез красивого й корисного в практичній діяльності учнів позитивно впливає на їх мотиваційну сферу, підвищує зацікавленість практичними роботами, збуджує інтерес до народної культури, а на цій основі – й до таких предметів, як історія, народознавство, рідна мова й література, географія та інших.

Висновки. Професійна підготовка вчителя нині розглядається як складна поліфункціональна відкрита педагогічна система, спрямована на формування професійно важливих знань, умінь, навичок, особистісних якостей вчителя, здатного працювати в системі, що характеризується взаємодією різних культур, готового до професійної діяльності в межах полікультурного освітнього простору на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогу культур та індивідуальної моральної відповідальності в мультикультурному суспільстві [10]. З огляду на вищезазначене цілком слушним є звернення до розгляду проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання учнівської молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва, що мають значний потенціал для формування у неї життєвих компетенцій. За цих умов особливого значення набуває технологія формування професійних знань у контексті фахової підготовки особистості майбутнього вчителя на основі наповнення культурологічним змістом всіх складових педагогічного фундаменту, актуальних для сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Антонович С. А. Декоративно-прикладне мистецтво / С. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1999. – 388 с.
2. Антонович С. А. Педагогічне керівництво декоративно-прикладною діяльністю : [навчальний посібник] / С. А. Антонович. – К., 1995. – 326 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Ейвас Л. Ф. З досвіду підготовки вчителя декоративно-прикладного мистецтва в Україні : [монографія] / Лариса Феліксівна Ейвас. – Кривий Ріг : Видавець ФО-П Чернявський Д.О., 2016. – 136 с.
5. Каленюк О. М. Дидактичні засади формування фахових знань у майбутніх учителів образотворчого мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О. М. Каленюк. – Луцьк, 2005. – 20 с.
6. Манучарова Н. Д. Декоративний розпис // Декоративно-прикладне мистецтво Української РСР / Н. Д. Манучарова. – Київ : Вид-во Акад. архіт. УРСР, 1952. – С. 159-161.

7. Національна комплексна програма естетичного виховання // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 112-138.
8. Панченко В. Естетика в сучасній культурі / В. Панченко // Мистецтво та освіта. – 1997. – № 2. – С. 2.
9. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.
Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів : теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону : [монографія] / Наталія Володимирівна Якса. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.